

A fenomenológiai tényektől a filozófiai elméletekig

Laki J.

A témának azt a vonatkozását szeretném vizsgálni, hogy a tudományos elméletalkotás hogyan és miért eliminálja tudatosan a tapasztalat fenomenális karakterét. A tudományos hitek és a külvilág közötti ismeretelméleti kapcsolatban nem *perceptuális*, hanem *megfigyelési* adatokról szokás beszélni, s ennek a terminológiai megkülönböztetésnek fogalmi különbség áll a hátterében. A tudományfilozófia nem foglalkozik az észleléssel a maga komplexitásában, csak a tapasztalatoknak az elméletek igazolásában játszott szerepére, vagyis az észlelésnek szándékolt, iránnyal bírós és kognitív módusára koncentrál. Ezt nevezik tág (azaz a speciális módszertől megkülönböztetett) értelemben megfigyelésnek. A megfigyelés az észlelésnek részben szándékosan, részben a dolog természetéből adódóan korlátozott változata. A szándékos korlátozás annak érdekében történik, hogy a megfigyelések képesek legyenek betölteni az elméletek ellenőrzésével, igazolásával kapcsolatos szerepüket.

A fenomenális tartalom szándékos korlátozása

1.a Az igazolás egy hit speciális társadalmi státuszának kialakítása. Ennek során feszültség alakul ki a személyes tapasztalatok infallibilis tudást eredményező, és az empirikus bázis interszubjektív voltának követelménye között. Semmit nem tudunk a tapasztalat szubjektív elemének veridikusságáról, továbbá ez az elem mások számára elvileg hozzáférhetetlen, így az igazolásban nem lehet szerepe. A tapasztalat interszubjektív jellegének biztosítása megköveteli a fenomenális összetevőtől való eltekintést.

1.b A egyes szám első személyű tapasztalatok nem, de a róluk szóló publikus beszámolók hozzáférhetők interszubjektíve. A publikus beszámolókkal két ismeretelméleti probléma van

1.b.1 A beszámoló és a szubjektív tapasztalat közötti kapcsolat nem transzparens, az „itt, most piros” jellegű beszámolókról nem tudható, hogy milyen szubjektív piros-élményre vonatkoznak.

1.b.2 A beszámolók konceptuálisan formáltak (pl. holisztikus és atomisztikus leírása ugyanakkor a személyes tapasztalatnak).

2 A fenomenális tartalom elveszése a tapasztalás sajátos jellege következtében

2.a A tudomány megfigyelési bázisának nem jelentéktelen részét teszik olyan objektumokra, relációkra és tulajdonságokra vonatkozó megfigyelések, melyek nem részei (s elvi okokból

nem is lehetnek részei) az életvilágnak, melyekre vonatkozólag egyáltalán nem rendelkezünk fenomenális tapasztalatokkal (mikrovilág, makrovilág).

2.b Az észlelés és hallucináció megkülönböztetésének legáltalánosabb módja az, hogy míg előbb esetben van valamilyen fizikai kapcsolat az észlelő és az észlelt dolog között, utóbbinál nincs. A tudományos megfigyelések jelentős részében van egy köztes kategória: a megfigyelt entitással egy műszer van fizikai kapcsolatban, az észlelőnek pedig csak a műszer kijelzőjéről van észlelete. Magáról a megfigyelt jelenségről így nem keletkezik fenomenális tapasztalat.

2.c A tudományos tudás kialakítása közösségi folyamat, melyben a megfigyelési adatok túlnyomó része nem individuális tapasztalatból keletkezik. Az intellektuális munkamegosztás nélkülözhetetlensége következtében, a használt megfigyelési adatbázis jórészt tanúságon alapszik, így legfőbb a tudományos közösség elenyésző töredéke számára rendelkezik „what is it like” jelleggel.

2.d A megfigyelési bázis részét képezik olyan tapasztalatok is (pl. mintázatfelismerések), melyek megszerzése előzetes gyakorlást, mások irányító, figyelemfelhívó, értelmező közreműködését igénylik. Másoktól tanulják meg vagy közösen alakítják ki a tudósok, hogy adott ingertömegben mit kell észrevenni, hogyan kell látni, így az eredmény nem szigorúan egyes szám első személyű tapasztalat lesz.